

MEDNARODNI KODEKS DELOVANJA ZASEBNIH VARNOSTNIH PODJETIJ

INTERNATIONAL CODE OF CONDUCT FOR PRIVATE SECURITY COMPANIES

Short scientific article

Povzetek V zadnjih dvajsetih letih opažamo razmah zasebnih varnostnih in vojaških podjetij, ki svojo dejavnost opravljajo za vlade, mednarodne in nevladne organizacije na različnih konfliktnih in vojnih območjih po svetu. Strokovnjaki mednarodnega prava opozarjajo, da delovanje takšnih podjetij ni urejeno v mednarodnem pravu, večina držav pa tudi nima ustrezne nacionalne zakonodaje, ki bi urejala status, delovanje in odgovornost teh podjetij. Zato je Vlada švicarske konfederacije sprožila pobudo za pripravo dokumentov, ki bi opredelili priporočila in primere dobre prakse, ki naj jih upoštevajo države pri pripravi ustreznih predpisov in zasebna podjetja pri opravljanju svoje dejavnosti. Leta 2008 in konec leta 2010 sta tako nastala dva dokumenta – Montreuški dokument o zasebnih vojaških in varnostnih podjetjih in Mednarodni kodeks delovanja zasebnih varnostnih podjetij, ki vsebujeta priporočila za države in zasebna podjetja o urejanju statusa, delovanja, nadzora in odgovornosti zasebnih varnostnih in vojaških podjetij.

Ključne besede *Zasebna varnostna podjetja, zasebna vojaška podjetja, mednarodni kodeks delovanja, mednarodno pravo.*

Abstract During the last twenty years we have witnessed the expansion of private security and military companies providing services for governmental, international and non-governmental organisations in various conflict and war zones around the world. International Law experts stress that operations of such companies are not regulated by International Law. Moreover, national legislations of most countries do not regulate the status, operation or responsibility of such companies. Therefore the government of the Swiss Confederation has initiated preparation of documents specifying recommendations and examples of good practice to be adhered to by the states in the preparation of adequate regulations and by private companies in the pursuit of their activities. As a result, two documents were produced in 2008 and at the end of 2010 respectively: the Montreux Document on Private Military and Security

Companies and the International Code of Conduct for Private Security Providers. The two documents include recommendations for state and private companies on the status, operation, control and responsibility of private security companies.

Key words *Private security companies, private military companies, international code of conduct, international law.*

Uvod Najemniški vojaki ali plačanci se pojavljajo skoraj skozi vso znano oziroma dokumentirano človeško zgodovino. Prvi zapisi o novačenju najemniških vojakov segajo v stari Egipt. Večine najemnikov tistega časa nista motivirala želja po avanturah in bogato plačilo, temveč le potreba po preživetju. Plačanci so bili takrat navadno nagrajani z deležem vojnega plena, le redko so dobili plačilo v zlatu ali srebru. V 13. in 14. stoletju se pojavijo tudi prve oblike zasebnih najemniških vojsk (Free Lances). Takšna zasebna vojaška »podjetja« so se navadno specializirala za oblike bojevanja, za katere je bilo potrebno dolgotrajno urjenje in jih ni bilo na voljo v naborniških vojskah, ki so jih vladarji mobilizirali in popolnjevali s svojimi podložniki. Najbolj znana angleška »freelancerska« enota 14. stoletja je bila Bela četa (White Company), ki ji je poveljeval Sir John Hawkwood (Uessler, 2008).

Ko govorimo o »zasebnih vojskah« je treba omeniti tudi nizozemsko in angleško Vzhodnoindijsko družbo z začetka 17. stoletja. Obe družbi sta imeli ekskluzivni pravici trgovanja in nadzora na območju Indijskega oceana. Družbi pa nista le nadzorovali in opravljali trgovanja, temveč sta območje nadzorovali tudi vojaško. Imeli sta ekonomski in politični nadzor nad območjem, ki sta ga uveljavljali z »zasebno vojsko«. Angleška Vzhodnoindijska družba je za svoje potrebe najela nemške, švicarske in britanske plačance. Leta 1782 je imela najetih več kot sto tisoč mož – več kot je takrat štela vsa britanska vojska. Nizozemska družba pa je imela približno v istem času najetih več kot stoštirideset ladij in petindvajset tisoč mož pod orožjem, večinoma nemških in japonskih plačancev (Singer, 2003).

Po drugi svetovni vojni je mednarodno vojno in vojaško pravo definiralo pojem »plačanca«, in sicer v leta 1977 sprejetem Dodatnem protokolu I k Ženevski konvenciji iz leta 1949. Iz definicije izhaja, da je plačanec oseba, ki se udeleži oboroženega spopada kot tujec v eni od vojskujočih se strani in ga k temu vodi osebni dobiček. Takšne osebe po mednarodnem humanitarnem pravu nimajo statusa bojevnika niti vojnega ujetnika. Izraz plačanec ima večinoma slabšalni prizvok, saj navadno označuje ljudi, ki so za bojevanje motivirani izključno zaradi denarja. Takrat se pojavijo tudi prva moderna zasebna vojaška podjetja, ki ponujajo različne vojaške usluge: logistiko, najemniške vojake, vojaška urjenja in drugo.

V letih po drugi svetovni vojni so plačanci in nekatera zasebna vojaška podjetja delovali predvsem v vojnah v Afriki. Prav posamezniki, ki so se v 60. in 70. letih 20. stoletja borili v Afriki in drugod po svetu, so zaradi svojega neetičnega in nekontroliranega delovanja in dejanj glavni krivci za slab prizvok izraza »plačanec«.

Med krizo v Kongu (1960–1965), ko je Kongo razglasil neodvisnost izpod belgijskega kolonializma, so se plačanci borili v različnih frakcijah, vpletenih v spopad, in nekajkrat celo pomagali enotam Združenih narodov v mirovni operaciji.

Pravi razmah pa zasebna vojaška (varnostna) podjetja doživijo po koncu hladne vojne v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. Države so ocenile, da je s koncem blokovske delitve sveta zmanjšana tudi neposredna vojaška grožnja posameznim državam. Večina zahodnih in vzhodnih držav, vključno z Združenimi državami Amerike (v nadaljevanju ZDA), ki so ostale edina vojaška velesila, se odloči za zmanjševanje obsega svojih oboroženih sil in najemanje zunanjih izvajalcev za nevitalne vojaške dejavnosti (outsourcing). Svetovno »vojaško tržišče« je bilo nenadoma preplavljeno z visoko usposobljenimi, brezposelnimi nekdanjimi vojaki, viški orožja in kompleksnimi oborožitvenimi sistemi. To je spodbudilo zasebno pobudo in tako se nenadoma pojavijo številna nova zasebna varnostna in vojaška podjetja, že delujoča podjetja pa svojo dejavnost še razširjajo.

Za vzpon zasebne vojaške dejavnosti so tako ključni trije dejavniki: veliko zmanjševanje državnih oboroženih sil pripelje do velikega števila brezposelnih, visoko usposobljenih vojakov; obrambne politike držav vedno bolj temeljijo na privatizaciji in »outsourcingu« vojaške dejavnosti, kjer koli je to le mogoče; mednarodno varnostno okolje pa se po koncu hladne vojne sooča z vedno večjim številom regionalnih konfliktov (Maogoto in Sheeny, 2009).

Države, ki – na takšen ali drugačen način – sodelujejo v današnjih oboroženih konfliktih, zato za opravljanje nekaterih varnostnih in vojaških dejavnosti najemajo zunanje izvajalce – zasebna varnostna in vojaška podjetja. Poleg klasične, logistične podpore oboroženim silam, zasebna varnostna in vojaška podjetja vedno pogosteje opravljajo delo, ki je bližje ključnim vojaškim dejavnostim. Zasebna podjetja tako varujejo objekte in ljudi, spremljajo in varujejo vojaške in humanitarne konvoje, usposablajo in svetujejo nacionalnim oboroženim silam, upravljajo s kompleksnimi in zapletenimi oborožitvenimi sistemi in celo sodelujejo v bojnih operacijah.

Kljub vse bolj raznovrstni dejavnosti zasebnih podjetij v različnih konfliktih pa vlade in mednarodne organizacije niso veliko storile glede definiranja vloge zasebnih varnostnih in vojaških podjetij v konfliktih oziroma oboroženih spopadih. Glede na tradicionalni koncept državnega monopola nad uporabo sile se pojavi vrsta vprašanj: katere varnostne (vojaške) funkcije naj bodo sploh v domeni zasebnih varnostnih in vojaških podjetij, ali so določila mednarodnega humanitarnega in vojaškega prava ter prava človekovih pravic sploh uporabna in pokrivajo delovanje zasebnih podjetij in kakšen naj bo učinkovit nadzor nad delovanjem zasebnih varnostnih in vojaških podjetij.

V zadnjih letih smo v svetovnih medijih brali o različnih kaznivih dejanjih, ki so jih zagrešili zaposleni v zasebnih vojaških in varnostnih podjetjih v Iraku in Afganistanu. Znani so poboji civilistov v Bagdadu, ki so ga zagrešili delavci podjetja

Blackwater, vloga zasebnikov pri zasliševanju, mučenju in poniževanju zaprtih oseb v Abu Graibu, posnetki nemoralnih zabav, pijančevanja in razvrata zasebnih varnostnikov na ameriški ambasadi v Kabulu, nezakonita uporaba orožja in znašanje nad civilnim prebivalstvom. V vseh primerih je šlo za kršenje norm mednarodnega prava in različnih nacionalnih zakonodaj, vendar se, razen redkih izjem, storilcem ni zgodilo nič.

Konec leta 2005 je Zvezni svet Švicarske konfederacije sprejel poročilo o zasebnih varnostnih in vojaških podjetjih ter pooblastil švicarsko Zvezno ministrstvo za zunanje zadeve, da poda mednarodno pobudo, s katero bi promovirali zavezo zasebnih varnostnih podjetij, da bodo pri opravljanju dejavnosti na konfliktnih območjih dosledno spoštovala mednarodno humanitarno pravo in pravo človekovih pravic. Septembra 2008 je sedemnajst¹ držav na pobudo švicarske vlade in mednarodnega rdečega križa oblikovalo tako imenovani Montreuški dokument o zasebnih vojaških in varnostnih podjetjih (The Montreux Document on Private Military and Security Companies²). Dokument določa, da morajo države poskrbeti za to, da zasebna vojaška in varnostna podjetja, ki delujejo na območju oboroženega spopada, spoštujejo določila mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic.

Švicarsko zunanje ministrstvo je ob podpisu Montreuškega dokumenta pozvalo tudi k nadgradnji tega dokumenta (ki je namenjen državam in ne zasebnim varnostnim in vojaškim podjetjem) z mednarodnim kodeksom, ki bo opredeljeval delovanje zasebne varnostne in vojaške industrije ter določal učinkovite metode nadzora. Konec leta 2010 je 60 zasebnih varnostnih in vojaških podjetij podpisalo Mednarodni kodeks delovanja zasebnih varnostnih podjetij (International Code of Conduct for Private Security Providers).

Kot hipotezi, zakaj sta bila oba omenjena dokumenta pripravljena, lahko postavimo naslednji trditvi: pravna ureditev zasebnih vojaških podjetij je pomanjkljiva tako na mednarodnopravni kot nacionalni ravni. Mednarodni kodeks in pred njim Montreuški dokument pomenita prvi korak k celoviti pravni ureditvi delovanja takšnih podjetij.

1 OPREDELITEV POJMOV

1.1 Plačanec

Plaćanec (najemnik) (angl. mercenary) je oseba, ki je kot tujec vpleten v bojevanje, motiv za bojevanje pa je osebna (materialna) korist. Definicija plačanca izhaja iz drugega odstavka 47. člena Dodatnega Protokola I k Ženevski konvenciji.³ Mednarodno pravo delovanja plačancev ne šteje za kaznivo dejanje. Po določbah

¹ Afganistan, Angola, Avstralija, Avstrija, Francija, Irak, Južna Afrika, Kanada, Kitajska, Nemčija, Poljska, Siera Leone, Švedska, Švica, Velika Britanija, Ukrajina in ZDA.

² Polni naslov dokumenta: *The Montreux Document On Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict.*

³ Podobno definicijo najdemo tudi v dokumentu OZN: *Mednarodna konvencija proti novačenju, uporabi, financiranju in urjenju najemnikov iz leta 1989.*

Protokola imajo le nižjo zaščito kot osebe s statusom bojavnika oziroma vojnega ujetnika.

1.2 Zasebna vojaška podjetja

Zasebna vojaška podjetja so registrirane gospodarske družbe s statusom pravne osebe, ki opravljajo različne oblike vojaške in varnostne dejavnosti. Zasebna vojaška podjetja sicer pogosto zaposlujejo plačance, toda svojo dejavnost največkrat opravljajo za potrebe vlad, mednarodnih organizacij in nevladnih organizacij zaradi zagotavljanja varnosti naročnikom oziroma zagotavljanja splošne varnosti (Chaloka, Damien, 2001).

Chaloka in Damien (2001) med najpogostejše dejavnosti zasebnih vojaških podjetij uvrščata:

- bojne aktivnosti in bojno podporo,
- vojaško svetovanje in urjenje,
- razminiranje,
- oskrbo z orožjem oziroma prodajo orožja,
- logistično podporo,
- varovanje (najpogosteje oseb, pa tudi nepremičnin – premoženja),
- zbiranje obveščevalnih podatkov,
- preprečevanje kriminalitete.

Singer (2003, str. 93) zasebna vojaška podjetja deli v tri kategorije:

- podjetja za zagotavljanje bojnega delovanja (podjetja opravljajo svojo dejavnost na bojišču in se v resnici bojujejo),
- podjetja za vojaško svetovanje,
- podjetja za izvajanje podpore.

Glede na navedene dejavnosti lahko v primeru vojaških podjetij natančneje govorimo o zasebnih vojaškovernostnih podjetjih, saj njihova dejavnost obsega tudi nekatere funkcije klasičnih zasebnih varnostnih podjetij. Da gre pri večini zasebnih vojaških podjetij za vojaškovernostna podjetja, izhaja tudi iz obsega storitev, ki jih ponujajo. Večina zasebnih vojaških podjetij sebe in svojo dejavnost raje šteje in opredeljuje kot varnostno in ne kot vojaško dejavnost (Maers Speers, 2009).

1.3 Zasebna varnostna podjetja

Zasebna varnostna podjetja so, prav tako kot vojaška, registrirane pravne osebe. Glavna razlika med vojaškimi in varnostnimi podjetji je v naboru uslug. Varnostna podjetja navadno ponujajo le storitve s področja varovanja oseb in premoženja ter tehničnega varovanja. Storitve varnostnih podjetij so torej ožje od storitev zasebnih vojaških podjetij. Toda kadar takšna podjetja delujejo na območju konflikta in opravljajo dejavnost, ki bi jo lahko šteli kot »vojaško« (varovanje ljudi in objektov, spremljanje konvojev), jih imamo pogojno za »zasebna vojaška podjetja« (Chaloka, Damien, 2001).

1.4 Kodeks delovanja (Code of conduct, Code of practice)

Kodeks delovanja je skupek praktičnih pravil za delovanje oziroma ravnanje, ki nima zavezujoče moči zakona. Navadno kršitev kodeksa ne pomeni, da je kršitelj lahko izpostavljen kazenskemu ali civilnemu pregonu pred sodiščem.⁴ Kršitev kodeksa je tako le dokaz, da določen subjekt ne izpolnjuje zapisanih, statutarnih zahtev (Oxford Dictionary of Law, 1997, str. 80).

2 NORMATIVNA UREDITEV ZASEBNIH VOJAŠKIH PODJETIJ

Če želimo odgovoriti na vprašanje, zakaj je nastal Mednarodni kodeks delovanja zasebnih varnostnih podjetij in pred tem Montreuški dokument, je treba ugotoviti, ali in kako je delovanje zasebnih vojaških podjetij urejeno v mednarodnem pravu in nekaterih nacionalnih predpisih.

2.1 Mednarodnopravna ureditev

Nevladne organizacije, mednarodne organizacije, vlade posameznih držav in številni pravni strokovnjaki ugotavljajo, da mednarodno pravo ne določa oziroma ne ureja statusa in delovanja zasebnih vojaških podjetij. Mednarodno pravo, kot smo omenili v definiciji pojmov, 47. člen Dodatnega Protokola I k Ženevski konvenciji, sicer opredeljuje pojem najemnika ali plačanca, vendar pa teh določil ni mogoče uporabljati za zasebna vojaška in varnostna podjetja. Številni avtorji in strokovnjaki s področja zasebnih vojaških in varnostnih podjetij ugotavljajo, da mednarodno pravo ohlapno opredeljuje status najemnika, ta določila se namreč nanašajo na posameznika in so zapisana tako, da je praktično nemogoče, da bi na podlagi teh določil nekoga označili za plačanca. Pogoji, ki jih določa 47. člen, morajo biti namreč izpolnjeni kumulativno, torej vsi hkrati, da lahko nekoga označimo kot plačanca. Še manj pa je mogoče, da bi s tem določilom opredelili status zasebnih vojaških podjetij.

Schweers (2009) ugotavlja, da je mednarodno pravo zastarelo in pravzaprav ignorira fenomen zasebnih vojaških podjetij. Trdi, da zaposlenih v zasebnih vojaških podjetjih ni mogoče šteti za posameznike – plačance, ki delujejo samostojno, temveč so pripadniki skupin (podjetij), ki organizirajo njihovo delo. Odgovorni so svojim nadrejenim, ki so odgovorni svojim klientom na podlagi pogodbe. Zasebna podjetja delujejo kot nekakšne kvazi državne tvorbe na mednarodnem prizorišču, še zlasti zato, ker jih vedno pogosteje najemajo vlade in ministrstva posameznih držav.

Doswald-Beck (2007) tudi ugotavlja, da mednarodno humanitarno pravo niti običajno mednarodno pravo ne urejata statusa ali delovanja zasebnih varnostnih podjetij.

Wulf (2005) trdi, da plačanci kot posamezniki sicer še obstajajo, vendar delujejo kot pogodbeniki zasebnih vojaških podjetij, ki pa jih mednarodno pravo ne opredeljuje.

⁴ Kršitev kodeksa se lahko obravnava na častnem razsodišču, če to kodeks predvideva. Če je kršitelj spoznan za krivega, je lahko izključen iz organizacije, ki je kodeks sprejela.

Tako kot Schweers ugotavlja, da so določila mednarodnega prava zastarela in ne zadevajo statusa in delovanja zasebnih vojaških podjetij.

Tudi Singer (2003) in Kinsey (2006) v svoji knjigi ugotavljata, da mednarodno pravo ne vsebuje določb, ki bi opredeljevale status in delovanje zasebnih vojaških podjetij.

Glede na pregled določb relevantnih mednarodnopravnih aktov in ugotovitve številnih preučevalcev fenomena zasebnih vojaških podjetij (povzete so ugotovitve le nekaterih) lahko trdimo, da mednarodno pravo ne opredeljuje statusa in delovanja zasebnih vojaških (in varnostnih) podjetij.

2.2 Nacionalne pravne ureditve

V poročilu številka A/62/301 Delovna skupina Generalne skupščine Organizacije združenih narodov (OZN), ki se ukvarja s področjem najemništva, v 72. točki ugotavlja, da države⁵ po svetu nimajo ustrezne nacionalne zakonodaje o zasebnih vojaških in varnostnih podjetjih. V poročilu delovna skupina tudi predlaga, da posamezne regionalne organizacije (kot na primer Evropska unija) razvijejo enoten model in priporočila državam članicam, kako naj z nacionalno zakonodajo uredijo delovanje zasebnih vojaških in varnostnih podjetij.

Številni avtorji ugotavljajo, da večina držav po svetu sploh nima zakonodaje o zasebnih vojaških (pa tudi varnostnih) podjetjih. Le redke države imajo zakonodajo, ki ureja status, licenciranje, delovanje in nadzor nad zasebnimi vojaškimi podjetji. Vendar avtorji ugotavljajo, da tudi tiste države, ki imajo razvito zakonodajo na tem področju, nimajo ustreznih mehanizmov za nadzor nad delovanjem teh podjetij oziroma nimajo ustrezne zakonodaje o kazenski odgovornosti zaposlenih in odgovornih v takšnih podjetjih, kadar storijo kaznivo dejanje zunaj matične države⁶.

Cockayne je preučil, kako imajo zakonsko urejen status in delovanje zasebnih vojaških podjetij v Združenih državah Amerike, Južni Afriki, Iraku, Franciji in Veliki Britaniji. Ugotavlja, da so države pri urejanju izbrale različne poti. Skupno vsem ureditvam pa je, da so nepopolne predvsem glede nadzora nad delovanjem takšnih podjetij in procesiranja storilcev kaznivih dejanj, kadar jih storijo zunaj države (Cockayne, 2007).

Wulf v svoji knjigi poudari, da ima veliko držav po svetu nacionalno zakonodajo, ki prepoveduje oziroma inkriminira najemništvo oziroma plačance. Le redke države pa imajo zakonodajo, ki bi vsaj nekoliko urejala zasebna vojaška (in varnostna) podjetja (Wulf, 2005).

Tudi Singer pride do podobne ugotovitve – da ima le malo držav zakonodajo, ki bi urejala zasebna vojaška podjetja. Pa še ta je nepopolna, vključno z zakonodajo

⁵ Ugotovitev je splošna in se nanaša na države članice OZN.

⁶ Država, v kateri je podjetje registrirano oziroma ima svoj sedež.

Združenih držav Amerike. Singer poudarja, da nacionalne zakonodaje sicer precej dobro določajo način in pogoje registracije podjetja in izdaje licenc, slabše ali pa sploh neurejeno pa je področje nadzora (Singer, 2003, str. 238).

Poročilo⁷ britanske vlade o različnih možnostih pravne ureditve delovanja zasebnih vojaških podjetij v Veliki Britaniji, ki so ga leta 2002 poslali spodnjemu domu britanskega parlamenta, v prilogi B vsebuje tudi kratek pregled nacionalnih zakonodaj enaindvajsetih držav po svetu o zasebnih vojaških podjetjih. Britanska vlada ugotavlja, da ima le nekaj držav zakonodajo s področja zasebnih vojaških podjetij, večina držav pa le zakonodajo, ki najemništvo inkriminira ali prepoveduje.

Države torej nimajo ustreznih zakonov o zasebnih vojaških podjetjih. To ugotavlja tudi Kinsey (2006) in navede osem razlogov, zakaj je treba normativno urediti delovanje zasebnih vojaških podjetij. Pravni okviri za delovanje so potrebni zato, da podjetja nimajo negativnega vpliva na mir in varnost oziroma rešitev konflikta na območju, na katerem delujejo; da delujejo legitimno in zakonito in ne kršijo človekovih pravic; da ne delujejo v nasprotju s prizadevanji vlade; da ne povzročajo ekonomske škode svojim odjemalcem; da so podjetja in zaposleni v podjetju odgovorni za svoja ravnanja; da se zagotovi čim večja transparentnost delovanja podjetij; da se prepreči prehajanje med zakonitim in nezakonitim delovanjem podjetja in da ne bi podjetja kakor koli kršila suverenost posameznih držav.

3 MONTREUŠKI DOKUMENT O ZASEBNIH VOJAŠKIH IN VARNOSTNIH PODJETJIH

Montreuški dokument s svojimi priporočili je predvsem namenjen posameznim državam in ne zasebnim varnostnim in vojaškim podjetjem. Dokument nima statusa mednarodne pogodbe, temveč vsebuje priporočila in primere dobre prakse, ki naj jih države podpisnice upoštevajo pri nacionalni regulaciji zasebnih in varnostnih podjetij. Dokument poskuša uveljaviti skupna izhodišča nacionalnih zakonodaj in jih poenotiti – države naj torej z upoštevanjem priporočil dokumenta pripravijo in sprejmejo zakonodaje, ki bodo v svojih temeljnih določbah enake oziroma podobne.

Dokument deli države v tri kategorije, in sicer države pogodbenice (države, ki najemajo zasebna varnostna in vojaška podjetja), teritorialne države (države, v katerih delujejo zasebna podjetja) in matične države (države, v katerih so takšna podjetja registrirana). S podpisom tega dokumenta se države zavezujejo, da bodo spoštovale določila mednarodnega prava, vključno z mednarodnim humanitarnim pravom in pravom človekovih pravic. Države se zavezujejo, da bodo poskrbele, da bodo zasebni izvajalci varnostnih storitev kazensko odgovorni, kadar bodo storili kazniva dejanja, opredeljena v mednarodnem ali ustreznem nacionalnem pravu, da bodo s predpisi uredile status zaposlenih v zasebnih varnostnih in vojaških podjetjih, določile njihove pravice in dolžnosti ter s predpisi uredile kazensko odgovornost

⁷ UK Government., 2002. *Private Military Companies: Options for Regulation.*

vodilnih v takšnih podjetjih, kadar s svojim delovanjem ali opustitvijo ne preprečijo kaznivih dejanj zaposlenih.

Dokument vsebuje tudi več kot sedemdeset primerov dobre prakse, ki naj jih države podpisnice upoštevajo pri pripravi predpisov, ki urejajo delovanje zasebnih varnostnih in vojaških podjetij.

Montreuški dokument je eden prvih mednarodnih dokumentov, ki poskuša urediti nedefiniran status in delovanje zasebnih varnostnih in vojaških podjetij. Dokument poskuša tudi poenotiti standarde pri pripravi posameznih nacionalnih zakonodaj.

4 MEDNARODNI KODEKS DELOVANJA ZASEBNIH VARNOSTNIH PODJETIJ

Kot smo omenili v uvodu, je Mednarodni kodeks delovanja zasebnih varnostnih podjetij (v nadaljevanju Kodeks) drugi korak pri urejanju statusa in delovanja zasebnih varnostnih (in vojaških) podjetij. Medtem ko je Montreuški dokument namenjen državam, je Kodeks namenjen zasebnim varnostnim podjetjem. Podjetja se s podpisom Kodeksa zavezujejo, da bodo spoštovala načela in priporočila Kodeksa. Slednji, tako kot Montreuški dokument, ni mednarodnopravni akt, temveč je skupek načel in priporočil brez pravnih zavez.

Mednarodni kodeks delovanja zasebnih varnostnih podjetij sestavlja osem poglavij:

- Preambula,
- Definicije,
- Implementacija,
- Splošne določbe,
- Splošne zaveze,
- Posebna načela o delovanju osebja (zasebnega varnostnega podjetja),
- Posebne zaveze o delovanju vodstva (zasebnega varnostnega podjetja),
- Revizija.

4.1 Preambula

Glavni namen Kodeksa je vzpostaviti načela in principe delovanja zasebnih varnostnih podjetij in vzpostaviti temelje standardov delovanja ter mehanizmov vodenja in nadzora nad zasebnimi varnostnimi podjetji. V preambuli Kodeks določa, da se podpisniki zavezujejo, da bodo spoštovali določila Kodeksa in načelo, ki izhaja že iz Montreuškega dokumenta: »Spoštuj, varuj, pomagaj!« (»Respect, Protect, Remedy«) ter podpirali vladavino prava, spoštovali človekove pravice in zastopali interese svojih naročnikov.

S podpisom Kodeksa se podjetja zavezujejo, da bodo vzpostavila notranja pravila in procese delovanja skladno z določili Kodeksa ter da bodo svoja notranja pravila in procese certificirala skladno z določili Kodeksa, takoj ko bo na podlagi določb

Kodeksa vzpostavljen mehanizem oziroma ustanovljeno telo, pristojno za vodenje, nadzor in certificiranje.

4.2 Definicije

V tem poglavju Kodeks definira osnovne pojme, ki se uporabljajo v dokumentu, in sicer revizija (delovanja), certificiranje, naročnik, podjetje, nadzor in podobno.

Najpomembnejša ugotovitev v tem poglavju je, da se je Kodeks v svojem naslovu, definiciji in celotnem besedilu izognil rabi izraza »zasebno vojaško podjetje«. Kodeks ima namreč široko definiran pojem »zasebno varnostno podjetje« in ga definira »kot vsako poslovno opravljanje varnostne dejavnosti za lastne potrebe ali potrebe drugih ne glede na to, kako podjetje opredeljuje takšno dejavnost«.

V nadaljevanju Kodeks definira »varnostno dejavnost« kot »straženje ali varovanje oseb in objektov, kot so na primer konvoji, nastanitvene zmogljivosti, določena območja, lastnina in drugi kraji; ali kot kakršno koli drugo dejavnost, pri kateri je osebe podjetja, ki izvaja takšno dejavnost, pri izvajanju svojih nalog oboroženo«.

Iz obeh definicij izhajajo, da takšno pojmovanje obsega tudi »zasebna vojaška podjetja«, vendar le tista, ki opravljajo svojo dejavnost na terenu in pri tem uporabljajo orožje⁸.

4.3 Implementacija

V tem delu Kodeks določa, da se podpisniki strinjajo in zavezujejo, da bodo na podlagi Kodeksa razvili standarde delovanja in vzpostavili neodvisen mehanizem vodenja in nadzora nad izpolnjevanjem določil Kodeksa. Podpisniki Kodeksa se zavezujejo, da bodo v svojih državah sodelovali z nacionalnimi organi za standardizacijo in razvijali nacionalne standarde za delovanje zasebnih varnostnih podjetij, ki bodo delovala skladno z določili Kodeksa. Podpisniki Kodeksa bodo določili od šest do devet podpisnikov v organizacijski odbor, ki bo deloval kot »začasni kolegij«. Organizacijski odbor bo pripravil načrt in dokumentacijo za vzpostavitev mehanizma vodenja in nadzora uresničevanja določil Kodeksa oziroma telesa za certificiranje zasebnih varnostnih podjetij skladno z določili Kodeksa.

4.4 Splošne določbe

Najpomembnejši del splošnih določb Kodeksa navaja, da je ta komplementaren in ne posega, omejuje ali odpravlja nobenih določb mednarodnega ali nacionalnega prava. Kodeks tudi ne vzpostavlja nobenih pravno zavezujočih razmerij podpisnikov Kodeksa, razen pravnih razmerij, ki že obstajajo na podlagi obstoječega nacionalnega prava. Nobena določba tega Kodeksa ne omejuje ali prejudicira obstoječih norm mednarodnega prava oziroma nadaljnjega razvoja določb mednarodnega

⁸ Poudariti je treba, da se Kodeks izogne besedni zvezi »vojaška podjetja« tudi zato, ker se nekatera podjetja, čeprav opravljajo vojaško dejavnost, namenoma izogibajo takšnemu poimenovanju in vztrajajo, da so varnostna podjetja.

prava. Kodeks se lahko spreminja skladno z mehanizmom vodenja in nadzora nad določbami Kodeksa.

4.5 Splošne zaveze

Podpisniki Kodeksa se zavezujejo, da bodo spoštovali določbe Kodeksa. Določbe bodo upoštevali v svojih pogodbah s podizvajalci oziroma drugimi pogodbeniki pri opravljanju varnostne dejavnosti. Določila Kodeksa bodo upoštevali ne glede na to, če ta ne bodo eksplicitno zapisana v pogodbah z naročniki storitev. Podpisniki se zavezujejo, da bodo spoštovali zakonodajo, vključno z mednarodnim humanitarnim pravom ter mednarodnim in nacionalnim pravom človekovih pravic; da ne bodo opravljali dejavnosti za vlado, organizacijo ali posameznika, kadar je to v nasprotju s sankcijami, ki jih je uvedel Varnostni svet Organizacije združenih narodov; da ne bodo izvajali, sodelovali ali spodbujali kaznivih dejanj, ki jih določa mednarodno ali posamezno nacionalno pravo.

4.6 Posebna načela o delovanju osebja

V tem poglavju Kodeks določa posebna načela o delovanju zaposlenega osebja zasebnega varnostnega podjetja. Ta načela tako določajo pravila o uporabi sile, postopkih priprtja in dela s priprtimi osebami ter pravila, ki se nanašajo na aretirane osebe. Kodeks prepoveduje mučenje, grobo, nehumano in ponižujoče ravnanje ali kaznovanje, spolno izkoriščanje ali spolne zlorabe, trgovanje z belim blagom ter zaslužnjevanje in prisilno delo ter najtežje oblike⁹ otroškega dela in diskriminacijo.

4.7 Posebne zaveze o delovanju vodstva

Podpisniki Kodeksa se zavezujejo, da bodo določbe Kodeksa postale sestavni del poslovne politike podjetja, mehanizmov notranjega nadzora in vseh pomembnih elementov dejavnosti podjetja. Kodeks podpisnikom nalaga spoštovanje določb Kodeksa o zaposlovanju in preverjanju zaposlenih, o izbiri, najemanju in preverjanju podizvajalcev. Podpisniki morajo poskrbeti, da bodo njihovi zaposleni imeli obvezno osnovno in dodatna profesionalna usposabljanja, da bodo seznanjeni z vsemi relevantnimi določbami mednarodnega in nacionalnega prava ter določbami Kodeksa. Podpisniki se zavezujejo, da bodo spoštovali nacionalno in mednarodno pravo o posesti, nošenju in uporabi orožja. Zavezujejo se, da ne bodo uporabljali orožja ali streliva, ki je prepovedano z nacionalnim ali mednarodnim pravom in ne bodo sodelovali ali spodbujali trgovine z orožjem, kadar je to v nasprotju z nacionalnim pravom ali mednarodnimi sankcijami. Podpisniki morajo zagotoviti, da bodo imeli zaposleni ustrezno usposabljanje o uporabi orožja, ki ga uporabljajo. Spoštovali bodo določbe o upravljanju, skladiščenju in uporabi nevarnih vojaških materialov ter skrbeli za pravilno uničevanje takega materiala. Podjetja bodo zaposlenim zagotavljala varno in zdravo delovno okolje, kolikor je to le mogoče glede na naravo dela in okolje, v katerem zaposleni delajo. Podpisniki se zavezujejo, da ne bodo dopuščali nadlegovanja in zlorab med zaposlenimi in da bodo vzpostavili

⁹ »Najtežje oblike« je izraz, uporabljen v dokumentu, vendar brez pojasnila, katere so takšne oblike otroškega dela.

pritožbene mehanizme za zaposlene in tretje osebe, ki se nanašajo na (ne)spoštovanja določil Kodeksa.

4.8 Revizija

V zadnjem poglavju se vlada Švicarske konfederacije zavezuje, da bo vodila javno evidenco podpisnikov Kodeksa in da bo organizirala uvodno konferenco, na kateri bodo pregledali določila Kodeksa in se odločali o spremembah in dopolnitvah, takoj ko bo, glede na določbe Kodeksa, vzpostavljen mehanizem vodenja in nadzora oziroma telo za certificiranje.

Sklep Delovanje zasebnih vojaških in varnostnih podjetij ne sme biti prepuščeno samemu sebi. Za nadzor in regulacijo takšne dejavnosti tudi ni dovolj »nevidna roka trga«, saj ta dejavnost zagotovo ni »klasična« gospodarska pobuda oziroma dejavnost. Takšna dejavnost zahteva tudi »zunanje« reguliranje – mednarodnopravne in nacionalne zakonske določbe. Mednarodnopravna določila, ki določajo status plačancev, so neustrezna, nanašajo se na posameznika in ne zajemajo dejavnosti, ki jih opravljajo podjetja. Zasebna vojaška in varnostna podjetja so namreč zakonito registrirana podjetja za opravljanje varnostne (in vojaške) dejavnosti. Ker je zasebna varnostna in vojaška dejavnost poseben in nevaren posel, regulacija tega področja ne sme biti prepuščena tržnim zakonitostim in podjetjem. Tudi posamezne nacionalne zakonodaje so za zdaj neustrezne, zato morajo države s predpisi urediti delovanje podjetij in nato preprečevati, preiskovati in kaznovati tista ravnanja zasebnih varnostnih in vojaških podjetij in njihovih zaposlenih, ki niso skladna s predpisi.

Glede na to, da zasebna varnostna in vojaška podjetja svojo dejavnost opravljajo skoraj po vsem svetu (ne le na kriznih žariščih in vojnih območjih), strokovnjaki in pravniki opozarjajo, da je treba to področje urediti z ustreznimi mednarodnopravnimi akti in pogodbami. Priprava, sprejetje, ratifikacija in implementacija ustreznih mednarodnopravnih aktov zahtevajo veliko dela, usklajevanja in pogajanj. Verjetno bo treba še kar nekaj časa, preden bomo dobili ustrezne mednarodnopravne, zavezujoče akte.

Zato je priprava obeh dokumentov, o katerih govori prispevek, čeprav nista pravno zavezujoča, pomemben prvi korak na poti mednarodnopravnega in nacionalnega urejanja delovanja zasebnih varnostnih in vojaških podjetij. Njuna priprava in implementacija, za razliko od mednarodnopravnih aktov, ni zahtevala veliko časa. Določbe Montreuškega dokumenta in Kodeksa so tudi orodje, s katerim se bodo v prihodnje lahko določali standardi delovanja zasebnih podjetij, vlade pa lahko preverjajo ustreznost nacionalnih predpisov posameznih držav o urejanju in nadzoru nad zasebno varnostno in vojaško dejavnostjo. Upamo lahko, da bodo določbe obeh dokumentov in nadaljnji razvoj kodifikacije tovrstne zasebne dejavnosti v prihodnje preprečili nekatera škandalozna in nezakonita dejanja zasebnih varnostnih in vojaških podjetij, ki so bila navedena v uvodu.

Predstavnik britanske vlade je ob podpisovanju Kodeksa izjavil, da britanska vlada že razmišlja o tem, da bo ob najemanju zasebnih varnostnih ali vojaških podjetij zahtevala, da so podpisniki Kodeksa. Enako razmišlja tudi ameriška administracija, ki hkrati poudarja, da se je treba zavedati, da oba dokumenta ne moreta biti nadomestek zakonski ureditvi delovanja zasebne varnosti (Jordans, 2010).

Predstavniki tujih (predvsem ameriških in britanskih) zasebnih varnostnih in vojaških podjetij, ki za zdaj še delujejo v Afganistanu, prav tako upajo, da bosta sprejem in podpisovanje Kodeksa vplivala na odločitev afganistanskega predsednika Karzaja o preklicu prepovedi delovanja tujih zasebnih varnostnih in vojaških podjetij na tleh Afganistana. Karzaj je svojo odločitev zaradi pritiska tujih diplomatov začasno sicer ustavil, ni pa je preklical (Jordans, 2010).

Slovenija ni podpisala Montreuškega dokumenta in tudi Kodeksa še ni podpisalo nobeno zasebno varnostno podjetje s sedežem v Sloveniji¹⁰. Kakšni so razlogi za to, lahko le ugibamo, vendar je treba priznati, da je slovenska zakonodaja o zasebnem varovanju zgledna in skladna s priporočili Montreuškega dokumenta ter določbami Kodeksa. Prav tako je tudi druga zakonodaja, ki obravnava področja zasebne varnosti – kazenska, delovna, inšpekcijska – skladna s priporočili Montreuškega dokumenta in Kodeksa. Kolikor je znano, slovenska zasebna varnostna podjetja svoje dejavnosti tudi ne opravljajo na kriznih ali vojnih območjih, temveč predvsem v Sloveniji, kjer ima država vsa zakonska pooblastila in dejanske možnosti za nadzor nad njihovim delovanjem. Toda kljub temu bi veljalo razmisliti, ali Slovenija le ne bi podpisala Montreuškega dokumenta, slovenska zasebna varnostna podjetja pa razmislila o podpisu Kodeksa. Tudi tako bi si Slovenija nedvomno dvignila svoj mednarodni ugled.

Literatura

1. Chaloka B., Damien L., 2001. *Regulating private military companies*. London: *International Alert*. <http://www.mercenary-wars.net/pdf/regulating-private-military-companies.pdf>, 27. 3. 2009.
2. Cockayne J., 2007. *Make or buy? Principal-agent theory and the regulation of private military companies*. V S. Chesterman in C. Lehnardt ur. *From Mercenaries to Market*. Oxford: Oxford University Press.
3. *Dodatni Protokol I k Ženevski konvenciji (1977)*. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/93.htm>, 25. 3. 2009.
4. Doswald-Beck L., 2007. *Private military companies under international humanitarian law*. V S. Chesterman in C. Lehnardt ur. *From Mercenaries to Market*. Oxford: Oxford University Press.
5. *International Code of Conduct for Private Security Providers (Mednarodni kodeks delovanja zasebnih varnostnih podjetij)*. <http://www.news.admin.ch/NSBSubscriber/message/attachments/21143.pdf>, 10. 1. 2011.
6. Jordans F., 9. 11. 2010. *Private Security Companies Sign Code of Conduct*. Associated Press. <http://finance.yahoo.com/news/Private-security-companies-apf-2037576761.html?x=0&.v=3>, 10. 1. 2011.

¹⁰ V Sloveniji imamo natančno definirano in zakonsko urejeno področje zasebnega varovanja. Zasebnih vojaških podjetij, kot jih poznamo v tujini, v Sloveniji (še) nimamo.

7. Kinsey C. 2006. *Corporate Soldiers and International Security*. London: Routledge.
8. Maogoto J. N., Sheehy B., 2009. *Private Military Companies & International Law: Building New Ladders of Legal Accountability & Responsibility*. V.J. Walerstein ur. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, Vol. 11, No.1. New York: Benjamin N. Cardozo School of Law.
9. Martin A. E., ur., 1997. *Oxford Dictionary of Law*. Oxford: Market House Books Ltd.
10. Mears Speers E., 2009. *Private Military and Security Companies and Humanitarian Action*. Geneva: Security Management Initiative. http://www.securitymanagementinitiative.org/index.php?option=com_docman&task=doc_details&gid=108&lang=en, 10. 1. 2011
11. Schweers P., 2009. *The Privatized Military Industry*. Dusseldorf: DIAS.
12. Singer W. P., 2003. *Corporate Warriors*. New York: Cornell University Press.
13. *The Montreux Document on Private Military and Security Companies (Montreuški dokument o zasebnih vojaških in varnostnih podjetjih)*. [http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/montreux-document-170908/\\$FILE/Montreux-Documents-eng.pdf](http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/montreux-document-170908/$FILE/Montreux-Documents-eng.pdf), 27. 3. 2009.
14. Uessler R., 2008. *Servants of War Private Military Corporations and the Profit of Conflict*. Brooklyn: Soft Skull Press.
15. UK Government., 2002. *Private Military Companies: Options for Regulation*. www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf4/fco_pdf_privatemilitarycompanies, 27. 3. 2009.
16. UN General Assembly (2007). *Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination No. A/62/301 from 24. 8. 2007*. http://www.unwg.rapn.ru/en/4/Annual%20Reports/2__N0748982.pdf, 27. 3. 2009.
17. Wulf H., 2005. *Internationalizing and Privatizing War and Peace*. New York: Palgrave Macmillan.